

Capítol 1

PRESENTACIÓ

Posem a les vostres mans aquesta petita joia que recull bona part del treball dels membres i amics del CENBN i de les nombroses persones que han col·laborat i col·laboren en la recerca de restes arqueològiques, de fòssils, mol·luscs, plantes, ... fent de la seva vida una passió per la recerca científica.

A finals de l'any 2021, coincidint amb l'acabament del registre de la major part del fons documental (biblioteca i materials), va sorgir l'oportunitat de fer fotos d'algunes peces pel seu interès científic i expositiu, gràcies a la col·laboració de José María García "Tapi" (figura 1.1), que voluntàriament es va oferir.

La qualitat i importància d'algunes peces fotografiades van donar peu a recer-car què hi havia darrere d'aquests materials. Era evident que hi havia persones recol·lectores, d'altres que van determinar el seu nom científic, gent que les va ordenar en caixes, altres que van fer els llistats inicials... Es va fer palès que molts dels materials tenien una gran història per explicar: excursions, visites, intercanvis, trens, autobusos, hores i hores de treball de gabinet, articles, publicacions... anècdotes i vivències que enriqueixen la fotografia dotant-la d'un context històric i social ple de significats.

Figura 1.1: Jose Mª García “Tapi”

Foto Roser Vicente.

De sobte les fotografies prenen vida, explicaven vivències i convivències, discussions acalorades sobre el significat i valor científic de la troballa, donaven detalls de mons desapareguts, de jaciments que a hores d'ara reposen sota una carretera o un gran edifici i que mai més tornaran a ser visitats i estudiats.

I si una cosa porta a l'altra, vam decidir que era una gran oportunitat de fer un llibre amb fotografies de diversos materials del nostre fons, que duïen inclosa una gran o petita història, que feia d'aquella peça alguna cosa més que un fòssil, un mineral o una conquilla. N'hem fet una selecció dels més notoris, realitzats al llarg de 70 anys.

comentari 40 anys del CENBN

El fons que disposem no només té un valor material, de per si prou important, sinó que també té un valor afegit emocional. Diverses peces van ser cedides per la Universitat de Barcelona, procedents de duplicats de les col·leccions de Jaume Almera i Noel Llopis Lladó. Classificacions portades a terme per la Dra. Suzette Gillet de la Universitat de Strasbourg i per la Dra. Denise Pons de la Sorbona de París, que col·laboraren desinteressadament. Llibres de consulta aportats pels doctors Josep F. de Villalta i Lluís Solé Sabarís de la Universitat de Barcelona, i per Mn. Lluís Via, director del Museu Geològic del Seminari de Barcelona, entre altres, que van anar enriquint el cos bibliogràfic del fons.

Figura 1.2: *Membres de la Secció d'Estudis del CEP (1954).*
Poblat ibèric del Puig Castellar. Foto: Fons CENBN.

Alguns dels autors i recol·lectors fa temps que ens van deixar: Joan Vaello l'any 1986, l'Àngel Martínez i en Miquel Bech l'any 2006, Genís Ibáñez i Joan Vicente el 2010, Jaume Arnau el 2013, Jaume Serra el 2017, Antoni Petit el 2023. També alguns col·laboradors: Maria Teresa Manent i Francesc Riera l'any 2006, Conxita Puig el 2010 i d'altres, com la Maria Gargallo que per motius de salut i forces ja no forma part de l'equip de treball, però que continua recolzant-nos com a sòcia.

A tots ells volem dedicar aquestes pàgines, perquè no hi ha cosa més important que preservar la memòria d'aquelles persones que tant van lluitar per la recerca científica i fer més humana la nostra existència (figura 1.2).

AGRAÏMENTS

Als companys, amics i socis del CENBN per les seves opinions i revisions del

text.

Magda ... directora del Museu Torre Balldovina per les seves facilitats per fer diverses fotos al material arqueològic.

Col·lectiu els Bruixots, ...

A Jacint Altimiras per la seva col·laboració en el registre fotogràfic del capítol de Malacologia

A José Manuel Diéguez per la seva col·laboració en la revisió de l'article sobre els banyarriquers de Santa Coloma de Gramenet.

Esborrany

INTRODUCCIÓ

Per fer més entenedora la lectura, hem marcat amb un asterisc (*) aquelles paraules o conceptes que per la seva dificultat hem considerat necessari ampliar. Les trobareu en el glossari que podeu llegir en les pàgines finals.

La bibliografia relacionada amb els treballs documentats en aquest llibre, la trobareu al final ordenada alfabèticament. Els quatre annexes que tanquen l'obra reuneixen els autors dels articles, les localitats citades, les entitats amb les quals ha col·laborat el CENBN, i les imatges dels treballs comentats.

És important comentar que hem agrupat en el capítol ?? (Paleobotànica) les troballes de flora fòssil, separant-les de la resta de recerques paleontològiques (capítol ??). El motiu és posar de relleu la important tasca realitzada en aquest àmbit pels membres del Centre, considerant que en aquells temps no hi havien gaires persones que es dediquessin a estudiar les plantes fòssils, i pel fet d'obrir nous camins en el coneixement paleontològic.

Bona part de les fotografies han estat realitzades de forma magistral per José María García (Tapi), i en cas contrari es cita l'autor a continuació de la imatge. Per una millor comprensió es destaca en negreta el nom científic, i s'acompanya, si escau, de les mides, del número de registre del fons del Centre amb l'abreviatura CNB, i de la localitat on s'ha recollit.

BREU HISTÒRIA DEL CENBN

La Secció d'Estudis del Centre Excursionista Puigcastellar (1954-1974)

Podem considerar la Secció d'Estudis del Centre Excursionista Puigcastellar (CEP), com el nucli original on diverses persones sòcies s'organitzaren per portar a terme diversos estudis i treballs, relacionats amb l'arqueologia i les ciències naturals.

Figura 1.3: Dídac Meijimolle
Foto: Fons CENBN.

En aquest petit grup trobem Bernat Ballester, Genís Ibàñez, Mario Jordana, Àngel Martínez, Josep Paricio, Joan Vaello i Joan Vicente, entre altres que considerem pioners en la nostra ciutat, envers la recerca arqueològica i científica.

Sense oblidar Dídac Meijimolle per la gran tasca que portà a terme en la reconstrucció dels materials recollits al poblat ibèric del Puig Castellar. En la figura 1.3 el podem veure en el taller de la Secció d'Estudis del CEP treballant amb algunes de les peces recuperades en les diferents excavacions del poblat ibèric del Puig Castellar.

Per fer palès els seus treballs començaren a publicar un butlletí l'any 1961, que ha passat per diverses èpoques, fins arribar al modern butlletí que anualment publica el CENBN des de 1985.

El Museu Municipal Puig Castellar (1974 - 1986)

El Museu Municipal Puig Castellar (MMPC) tenia la seu al carrer Mn. Camil Rosell, 75.

S'hi va exposar una important selecció del material arqueològic del CEP, trobat al poblat ibèric i les col·leccions de ciències naturals de Joan Vicente Castells (figura 1.4). Malgrat la seva senzillesa, va ser elogiat per molts professionals de la Universitat de Barcelona i de Bellaterra, com d'una comissió de l'Institut de Ciències de l'Educació que el va considerar un dels més didàctics de Catalunya.

Figura 1.4: *Museu Municipal Puig Castellar* Foto: Roser Vicente.

Després de 12 anys d'intensa feina divulgadora de les Ciències Naturals, a finals de 1986 es clausurava el Museu per traslladar-se al nou equipament de la Torre Balldovina. El seu tancament va representar la pèrdua d'un espai pioner a Catalunya, ja que el nou museu es convertiria en Museu d'Història de la Ciutat, relegant els materials de ciències.

Però un any abans del tancament definitiu, els col·laboradors principals del

MMPC, amb una intuïció memorable i encapçalats per Joan Vicente, van crear el Centre d'Estudis de la Natura del Barcelonès Nord (CENBN), entitat que s'encarregaria de gestionar a partir d'aleshores el fons material i bibliogràfic, a banda de representar un pont de continuïtat entre la Secció d'Estudis del CEP (formada l'any 1960), el Museu Municipal (MMPC), i el centre de nova creació (CENBN).

El carrer Pirineus (1985 - 2004)

El CENBN es va legalitzar oficialment el 1985 establint la seu al carrer Pirineus núm. 36 (tal com està registrat als estatuts fundacionals). L'indret es va convertir en l'espai expositiu de la nova entitat creada, que va quedar ràpidament col·lapsat per la quantitat de materials que s'aixoplugaven (figura 1.5).

Figura 1.5: *Vitrina de malacologia. Carrer Pirineus. Foto: Roser Vicente.*

A causa del gran creixement del fons bibliogràfic i de materials d'estudi científic, es va acordar en assemblea general extraordinària del 28 d'octubre de 1990, posar el fons a disposició del públic en un espai museístic adequat a la

importància d'algunes de les troballes. La idea era elaborar un pla pilot per transformar l'antiga Secció d'Estudis del CEP i el MMPC, en una institució de gran abast, on iniciar-se els estudiants i afeccionats en el coneixement de les Ciències Naturals i de l'Home, i alhora, ser d'utilitat per investigadors i especialistes.

Per aquest motiu, de juny a setembre de 1991, es va engegar una campanya estatal dirigida a totes les institucions científiques del país, rebent-se una càlida i aclaparadora resposta de més de 50 institucions afins, museus, entitats científiques, ... i un nombre superior a 500 signatures encapçalades per rellevants figures de la ciència barcelonina i del conjunt de la ciutadania local.

El local del carrer Sant Josep Oriol (1994 - actualitat)

A conseqüència de les gestions realitzades fora i dintre de l'Ajuntament de Santa Coloma de Gramenet, el 5 d'agost de 1994, es va cedir l'ús d'un local constituït per planta baixa i pis, al carrer Sant Josep Oriol 5 (inaugurat el gener de 1995), tot i que de reduïdes dimensions si el comparem amb el MMPC.

Figura 1.6: *Local del CENBN, Carrer Sant Josep Oriol. Foto: Roser Vicente.*

El treball continuat, l'increment de socis i l'intercanvi de publicacions científiques

fiques, nacionals i estrangeres, van contribuir a col·lapsar un espai, dins del qual només s'hi va poder portar una tercera part dels efectius reals. La resta va haver de quedar-se en la seu inicial del carrer Pirineus 36, que per l'efecte d'una urbanització sectorial va ser expropiat per l'Ajuntament l'any 2002.

En aquell moment per la seva cèntrica situació, va servir per acomplir les tasques formatives: cursets, conferències i exposicions; a més de ser un lloc idoni per a la instal·lació de la biblioteca científica, l'exposició permanent de consulta interna, i seu per a la confecció de les publicacions.

Els baixos de la Biblioteca Central (2004 - 2011)

Amb el tancament del carrer Pirineus, on s'aixoplugava un gran nombre de material científic i bibliogràfic, més de 500 caixes van ser emmagatzemades en els baixos de la Biblioteca Central a l'espera d'un millor espai físic, ja que el local del carrer Sant Josep Oriol no podia incorporar-ho.

Figura 1.7: *Joan Vicente i Catalina Restrepo* Foto:Fons CENBN

Catalina Restrepo, doctoranda de la Universitat Politècnica de Catalunya,

contractada per l'Ajuntament, va col·laborar amb Joan Vicente en el registre informàtic del material dipositat en el baixos de la biblioteca Central de Santa Coloma de Gramenet (figura 1.7).

El 7 de gener de 2003, en un primer contacte personal amb l'alcalde de la ciutat, Sr. Bartomeu Muñoz, per explicar-li la problemàtica creada amb l'expropiació de la casa del carrer Pirineus (que de fet era una veritable prolongació del Centre d'Estudis de la Natura), ens suggerí la creació d'un nou centre més gran, amb capacitat real i el suport econòmic de les tres administracions del Barcelonès Nord. La idea ens va semblar coherent per ser treballada.

L'Espai de Recerca Joan Vicente Castells (2011 - actualitat)

L'any 2008 l'Ajuntament ens proposa situar part dels materials (sobretot els dipositats en els baixos de la Biblioteca Central), en el pavelló Montserrat (situat en el recinte de Torribera), que en poc temps iniciaria les obres de rehabilitació.

Joan Vicente no arribaria a conèixer acabat el Centre d'Educació Ambiental Ecometròpoli que es va inaugurar l'any 2011. Al seu interior està situat l'Espai de Recerca Joan Vicente Castells format per tres espais: la biblioteca, la sala d'exposició i la sala d'emmagatzematge, al qual se li afegí una nova petita sala l'any 2021.

La malaltia i traspàs de Joan Vicente trasbalsà tots els nostres projectes més de tres anys, i no serà fins el 2012 que gràcies al treball de Roser Vicente, s'inicia la revisió i registre dels materials científics i bibliogràfics recollits al llarg de més de 70 anys d'activitats dels socis i col·laboradors del CENBN. A partir de l'any 2021 tot aquest treball de recopilació es pot consultar a Internet en <https://fonsdocumental.cenbn.cat>.

Després de catorze anys de treballs de catalogació i ordenació, el Centre aixopluga més de 23.500 registres de materials i 12.000 de bibliogràfics (figura 1.8). Tal volum de mostres i bibliografia ens permet afirmar que aquella llunyana campanya del 1991, té a dia d'avui més sentit que mai.

Figura 1.8: *Espai de recerca Joan Vicente Castells, Ecometròpoli.*
Foto: Roser Vicente.